

И. М. Дерик

К ПРОБЛЕМЕ ПЕРЕВОДА УКРАИНСКИХ ТОПОНИМОВ НА ГЕРМАНСКИЕ ЯЗЫКИ (на материале украинского, английского и немецкого языков)

В основу статьи положены результаты исследования, направленного на изучение специфики перевода украинских топонимов на немецкий и английский языки. Определены приёмы перевода, позволяющие наиболее адекватно воспроизвести фонографическую и внутреннюю форму украинских топонимов разных видов. По результатам исследования сделан вывод о фонографической вариативности ономастических соответствий украинских топонимов в германских языках.

Ключевые слова: украинские топонимы, немецкий и английский языки, приёмы перевода, фонографическая и внутренняя форма, фонографическая вариативность, ономастические соответствия.

I. M. Derik

ON THE PROBLEM OF TRANSLATING UKRAINIAN TOPONYMS INTO GERMANIC LANGUAGES (the Ukrainian, English and German languages)

The article is based on the outcome of the research aimed at studying the peculiarities of translating Ukrainian geographical names into the German and English languages. In the focus of the investigation there are translation means which allow to render the phonographical shape and inner form of the different kinds of Ukrainian toponyms in the target languages adequately. As a result reasonable phonographical variability of onomastic correspondences of Ukrainian toponyms in Germanic languages was revealed.

Key words: Ukrainian toponyms, the German and English languages, translation means, the phonographical shape and inner form, phonographical variability, onomastic correspondences.

УДК 811.161.2'373.222

К. Д. ДОЛБИНА

МОТИВАЦІЙНА СТРУКТУРА УКРАЇНОМОВНОГО ЗООНІМІКОНУ

Статтю присвячено проблемі мотивації зоонімів. Досліджуються результати вільного експерименту з установлення мотиваційної структури україномовного зоонімікону.

Ключові слова: зоонім, мотивація, онімізація, трансонімізація.

Мотиваційна типологія власних назв викликає зацікавленість вітчизняних дослідників досить давно. Так, М. М. Кордуба розробив структурно-семантичну класифікацію топонімів [1], В. В. Німчук — мотиваційну типологію ономастикону, а саме топонімів та антропонімів [2]. М. М. Торчинський пропонує мотиваційну класифікацію власних назв, що ґрунтується на тій основній ознаці денотата, яка покладена в основу його власної назви, що передбачає поділ онімів на 15 груп [6: 186-195].

Мотивованість зоонімів є проблемною зоною, бо для її розуміння часто необхідно отримати інформацію в людини, що генерує власну назву тварини, щодо витоків останньої. Наприклад, якщо не знати біографічних особливостей життя Г. Стерлігова, про його улюблену вівчарку *Алісу*, про те, що це саме ім'я на честь собаки отримала перша на пострадянському просторі біржа «*Аліса*», мотивація останньої назви — відзоонімного ергоніма — залишиться нез'ясованою.

У Польщі було проведено експеримент, під час якого респондентам було запропоновано надати ім'я сільськогосподарським тваринам та домашнім улюбленцям (на кшталт *корови* та *кішки*), а також пояснити, чому саме ці власні назви було обрано. Приблизно 30 % опитуваних не були у змозі пояснити свій вибір. Вони коментували так: «Тому що мені це подобається» (папуга отримала ім'я *Сара*), «Я не знаю» (собака отримав ім'я *Ардакс*). Тобто такі іменування є семантично немотивованими [7].

Мета нашого дослідження полягає у встановленні основних сучасних тенденцій номінації тварин носіями української мови, для чого було проведено вільний асоціативний експеримент. Кожному реципієнтові було запропоновано назвати п'ять будь-яких тварин, надати їм імена та пояснити, чому саме такий зоонім було обрано. Під час опитування було отримано 50 анкет, у кожній з яких респондентам запропонували навести по п'ять назв тварин, причому жодних обмежень не накладалося. Номенклатура тварин, що були обрані, складає 38 одиниць, серед яких є цілком зрозумілі *кіт, собака, папуга, рибка, хом'як, морська свинка, черепашка*, навіть модні тепер домашні улюбленці *змія, крокодил, миша, пацюк, шиншила, тушканчик* та

ящірка. Багато респондентів називали свійських тварин, інколи з віковими чи статевими уточненнями: *корова, зайченя, курка/півень, гуска, коза, віця, кінь/коняка, бик/бичок, баранчик, телля/корова, поросля/свиня/кабан*. До відповідей також увійшли дикі тварини *лев, тигр, гепард, слон, ведмідь* та досить несподівані *верблюд, горобець, їжак, равлик* та навіть *слимак*. Загальна кількість отриманих реакцій складає 249, бо в одному випадку респондент навів тільки 4 назви тварин із запропонованими зоонімами, а у 4 випадках поля для пояснення свого вибору респонденти залишили пустими, що дорівнюється відмові. У 25 випадках опитувані не змогли пояснити свій вибір, причому вони писали: «не можу пояснити/не можу пояснити, чому», у двох випадках навіть супроводжували відмову графічними позначками, які в електронній комунікації мають назву *смайлик* та позначають позитивні емоції: «не можу пояснити:»». В одному випадку респондент спочатку відмовився надати пояснення до свого вибору імені *Стен* для хом'яка, проте відразу ж його навів: «чому Стен — не можу пояснити, завжди асоціюється з товстими американцями, яких бачив в різних фільмах. Мабуть тому саме Стен...»

Результати експерименту дають змогу простежити основні тенденції щодо зоонімаційної русійної сили сучасних носіїв української мови. Так, співвідношення **онімізації** та **трансонімізації** складається не на користь першої: 113 та 137 випадків відповідно.

М. І. Сюсько вважає, що зоонімізація не визначає усієї суті зоонімікону, однак саме в цьому явищі треба шукати відповідь на питання про семантичну змістовність зоонімів: «Значна частина ключок виявляє... багато спільних рис з апелятивами: по-перше, ці ключки не втратили зв'язку з його значенням..., по-друге, завдяки саме йому, тобто значенню, вони й стали індивідуальними позначеннями тварин» [5: 18—19]. Онімізуються традиційно лексичні одиниці на позначення ознак тварин, за схожістю, за близькістю. На думку Н. Г. Рядченко, «у будь-якому переліку зоонімів будь-якого різновиду завжди переважають назви типу Чорниш» [3: 77], тобто мається на увазі кольорова ознака. Також дослідниця відмічає відапелятивні назви коней одеського іподрому, які мотивовані не тільки кольором, але й темпераментом тварини. Можливі іменування із значенням особи, терміни з царини мистецтв, флори, фауни, природних явищ [4: 60—61].

Наведемо кілька прикладів з нашого експерименту: *Шарик* (собака) — «тому що він кудлатий, як шарик», «асоціація з доброю дворнягою», *Рябчик* (собака) — «має попелястий колір шерсті», *Пуф'ік* (собака) — «тому що він пухнастий», *Голубка* (корова) — «тому що вона дуже спокійна і ніжна», *Мурка* (кішка) — «кішка ж мурчить», *Ласунка* (пацюк) — «полюбляє ласувати», *Дамка* (собака) — «вона завжди в дамках, активна, маленька, революційна», *Ковбас* (кіт) — «кіт дуже полюбляє ковбасу», *Булбашка* (рибка) — «навколишнє середовище життя». Цікавим є випадок помилкової асоціації: *Бомбра* (папуга) — «музичний інструмент». Зрозуміло, що мається на увазі «домбра», звуки якої схожі на цвірінкання папуги.

Оскільки реципієнтами виступали переважно студенти англійського відділення Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, знання іноземних мов впливало на процес номінації: *Фокс* (собака) — «тому що він схожий на лисицю», *Рей* (собака) — «тому що “Рей” з португальської “король”, а це означає, що він повинен бути мужнім».

В одному випадку було використано антропоніми за формою, які набули народного етимологічного значення: *Матільда* (коза) — «борода матилялася в різні боки», *Жора* (кіт) — «тому що він їсть усе підряд».

Щодо **антропонімів** (88 разів), які зазнали трансонімізації та перетворилися на зооніми, донорськими сферами тут виступили в рівних пропорціях узуальні та віртуальні, пор.: *Кеша* (папуга) — «тому що його подарував знайомий — Кеша (так його називають)», *Потан* (собака) — «названий на честь відомого співака Потапа», *Маша* (папуга) — «бо Маша — це моя дівчина, і папуга така ж красива, як вона»; *Мар'янка* (кішка) — «героїня телесеріалу “Мар'янка”», *Фіона* (морська свинка) — «через те, що схожа на дружину Шрека». У певній кількості випадків важко зрозуміти, чи анкетовані мали на увазі конкретну людину, наприклад, *Dj Fresh* (папуга) — «подобається музика» (то наймення реального диск-жокея чи індивідуально-авторське утворення); *Мейсон* (кабан) — «бо він крутий кабан і в нього англійський акцент» (на честь персонажу детективів адвокату Перрі Мейсона чи просто обрали щось англійське). П'ять разів обраними зоонімами були прізвиська: *Гурвіц* (собака) — «оригінальність», бо то прізвисько колишнього мера Одеси, *Пржевальський* (коняка) — «на честь виду коняки Пржевальського», *Тайсон* (хом'як) — «асоціація з боксером», *Юлія Дмитрівна Рижецька* (хом'ячок) — «це був подарунок подрузі від мене (Юля) і спільного друга (Дмитра), а Рижецька — тому, що рижа». Найпопулярнішою людиною виявився відомий актор Чарлі Чаплін, бо окремі частини його імені було обрано зоонімами: *Чаплін* (тушканчик) — «маленький та смішний», *Чарлік* (собака) — «названий на честь Чарлі Чапліна».

Трансонімізовані **зооніми** було виокремлено 31 раз, причому перевагу мають віртуальні донори, наприклад: *Леопольд* (кіт) — «асоціація з героєм мультфільму», *Санфіра* (ящірка) — «персонаж фільму», *Затворник* (півень) — на честь півня з книги «Затворник та Шостипалий», *Гарфілд* (кіт) — «він рижого масті і товстенький», *Стіч* (шиншила) — «як у мультику»; пор.

ПИТАННЯ ОНОМАСТИКИ

Ада (собака) — «так як маму звали Лада», *Кардиган* (собака) — «схожий на породу улюбленця англійської королеви — коргі Кардиган», *Буцефал* (кінь) — «асоціація з конем Олександра Македонського».

Третє місце — 7 випадків — посідають **міфоперсоніми**, найпопулярнішим з яких виявився домовик Кузя з дитячого мультфільму: *Кузя* (папуга) — «тому що він гарний і лахматий, як домовик Кузя», *Кузя* (хом'як) — «асоціація з мультперсонажем», *Кузя* (собака) — «гном», це помилка, бо йдеться про домового. Крім того, в анкетах знаходимо реакції *Русалка* (рибка) — «на честь мультфільма “Русалонька”», *Шрек* (собака) — «асоціація з мультфільмом», *Добі* (морська свинка) — «не можу пояснити чому». Всі ці три варіанти зоонімів походять з кінематографу — дитячі та дорослі мультиплікаційні фільми та трилогія за книгами Дж. Р. Толкієна «Володар кілець». Саме тому остання реакція, яку реципієнт сам пояснити не зміг, не є таємничою для сторонніх, бо *Добі* — це хоббіт, що перетворився на потвору через володіння Кільцем.

Трансонімізованих **хрононімів** було виявлено 5: *Марта* (кішка) — «обрали таке ім'я тому, що кошка народилася саме в цей місяць», *Марта* (коза) — «народилася в марті місяці», *Марта* (корова) — «народилася в марті місяці», *Майор* (бичок) та *Майка* (корова) — «народились в місяці травні (рос. “май”»).

Трансонімізовані **ергоніми** й **ідеоніми** складають по 2 реакції. Ергонімами є пропонувані зооніми *Альфа* (собака) — «був підрозділ спецпризначення “Альфа”, який виконував завдання з забезпечення правопорядку» та *Гуччі* (кіт) — «назва популярних брендів», поіменованій за назвою компанії, що продукує елітний одяг. З ідеонімів на зооніми перетворилися такі назви: *Джуд* (кішка) — «назва, пісня гурту *The Beatles*» та *Щелепи* (крокодил) — «фільм “Щелепи”».

Лише один **хремотонім** зазнав трансформації в нашому експерименті: «Кемел» (верблюд) — «цигарки», причому зоонім було взято у лапки. Тут знову знання англійської мови впливає на вибір пропонованого зооніму, бо англійською *camel* — це верблюд. Знаходимо також один **теонім**: *Муза* (кішка) — «тому що вона дуже ніжна», як давньогрецька богиня-заступниця мистецтв.

Подвійні асоціації було наведено чотири рази: *Джулія або Джоллі* (собака) — «тому що мені подобається це ім'я», *Поля-Сірвожа* (свинка) — «названа на честь людей, які подарували цю тварину», *Рая і Петя* (кіт і кішка) — «на честь класної керівнички та її чоловіка», *Белка і Стрелка* (кози) — «на честь відомих двох собак». Всі ці випадки є різними за сутністю, бо для першої тварини наче пропонується обрати ім'я з двох наведених, у другому випадку один референт отримав подвійне ім'я, а у третьому та четвертому згадано по дві тварини, кожна з окремим іменем.

Отримані результати експерименту можемо узагальнити в наступній таблиці:

Таблиця

Співвідношення мотиваційних процесів у зоонімаційній діяльності (за результатами експерименту)

Онімізація	113
Трансонімізація	137
— Антропоніми	88
— Зооніми	31
— Міфоперсоніми	7
— Хрононіми	5
— Ергоніми	2
— Ідеоніми	2
— Хремотоніми	1
— Теоніми	1
Загальна кількість реакцій	249
Загальна кількість відмов	5

В цілому можна висновувати, що живі істоти значно частіше надихають номінаторів під час обрання власної назви тварини. Переважно це людина — відома, історична особа, особисті знайомі чи родичі. Імена інших тварин або поширені клички посідають друге місце, а міфологічні, казкові істоти — третє, до них також прилягає єдиний виокремлений теонім. Хрононіми, ергоніми та ідеоніми складають поодинокі випадки.

1. Кордуба М. Що скажуть нам назви осель? / М. Кордуба. — Львів: Наша Батьківщина, 1938. — 22 с.
2. Німчук В. В. Українська ономастична термінологія / В. В. Німчук // Повідомлення Української ономастичної комісії. — К.: Наукова думка, 1966. — Вип. 1. — С. 24—43.

3. *Рядченко Н. Г.* Зоонимика / Н. Г. Рядченко // Русская ономастика и ономастика России: Словарь / Под ред. О. Н. Трубочёва. — М.: Школа-пресс, 1994. — С. 77—78.

4. *Рядченко Н. Г.* Из наблюдений за русской зоонимией / Н. Г. Рядченко // Русская ономастика: сб. научн. трудов. — Одесса, 1984. — С. 57—63.

5. *Сюсько М. І.* Взаємовідношення власних і загальних імен (зооніми і апелятиви) в українській мові. — Ужгород: УжДУ, 1985. — 63 с.

6. *Торчинський М. М.* Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови: Дис. ... докт. філол. наук: Спеціальність 10.02.01. — К., 2010. — 502 с.

7. *Frankowska-Kozak B.* Methods of Nominating in Animal Proper Names (Zoonyms) // *Respectus Philologicus*, 2002. — #1(6). — <http://filologija.vukhf.lt/102/kozak.htm>

К. Д. Долбина

МОТИВАЦИОННАЯ СТРУКТУРА УКРАИНОЯЗЫЧНОГО ЗООНИМИКОНА

Статья посвящена проблеме мотивации зоонимов. Исследуются результаты свободного эксперимента по установлению мотивационной структуры украиноязычного зоонимикона.

Ключевые слова: зооним, мотивация, онимизация, трансоимизация.

K. D. Dolbina

MOTIVATIONAL STRUCTURE OF THE UKRAINIAN ZOONYMICON

The article is dedicated to the problem of the motivation of zoonyms. The results of the free experiment in the establishment of the Ukrainian zoonymicon motivational structure are analyzed.

Key words: zoonym, motivation, onymization, transonymization.